

ZAMONAVIY OILADA SHAXSLARARO MUNOSABATLAR INQIROZI VA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

Abdiazizova Hulkar

Ergasheva Shaxzoda

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Pedagogika fakulteti

Psixologiya yo'nalishi talabalari

Ilmiy maslahatchi

Xudayberdiyev Oybek Gafurovich

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18151508>

ARTICLE INFO

Received: 31st December 2025

Accepted: 1st January 2026

Published: 2nd January 2026

KEYWORDS

zamonaviy oila, shaxslararo munosabatlar, oilaviy inqiroz, psixologik ziddiyatlar, kommunikativ muammolar, emotsional barqarorlik, oilaviy psixologiya, psixologik yondashuvlar, stress, oila farovonligi.

ABSTRACT

Mazkur maqolada zamonaviy oilada shaxslararo munosabatlar inqirozining psixologik omillari va ularni bartaraf etishning nazariy-amaliy yondashuvlari tahlil qilinadi. Jamiyatlardagi ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar, raqamli muhitning kengayishi, qadriyatlar transformatsiyasi va rollar tizimidagi nomuvofiqlik oilaviy munosabatlarda psixologik ziddiyatlarning kuchayishiga olib kelmoqda. Tadqiqotda oilaviy munosabatlar inqirozining asosiy determinantlari — kommunikativ muammolar, emotsional uzoqlashuv, rollar konflikti va stress omillari psixologik nuqtai nazardan yoritilgan. Nazariy tahlil zamonaviy oila psixologiyasi, tizimli yondashuv va emotsional-intellekt konsepsiyalariga tayangan holda amalga oshirildi. Empirik ma'lumotlar oilaviy munosabatlarda emotsional barqarorlik va o'zaro tushunish darajasining pasayishi psixologik farovonlikka salbiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Maqolada oilaviy munosabatlarni barqarorlashtirish, ziddiyatlarni konstruktiv hal etish va psixologik yordam ko'rsatish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

KIRISH. So'nggi yillarda jamiyatda kechayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va axborot texnologik o'zgarishlar oilaviy munosabatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Zamonaviy oila an'anaviy qadriyatlar va yangi ijtimoiy talablar o'rtasida murakkab moslashuv jarayonini boshdan kechirmoqda. Ushbu jarayon ko'plab oilalarda shaxslararo munosabatlarning izdan chiqishi, emotsional yaqinlikning pasayishi, muloqotdagi uzilishlar va nizolar sonining ortishi bilan namoyon bo'lmoqda. Natijada "zamonaviy oilada shaxslararo munosabatlar inqirozi" fenomeni psixologiya fanining dolzarb tadqiqot obyekti aylanmoqda.

Oila — shaxsning psixologik rivojlanishi, emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuvi shakllanadigan asosiy muhit hisoblanadi. Oilaviy munosabatlarda yuzaga keladigan ziddiyatlar shaxsning ruhiy holatiga, o'zini anglashiga, stressga chidamliligiga va hayotdan qoniqish darajasiga bevosita ta'sir qiladi. Zamonaviy oilalarda rollar transformatsiyasi, gender tengligi, iqtisodiy bosim, axborot texnologiyalarining ortib borishi, avlodlararo tafovutlar kabi omillar shaxslararo munosabatlar muvozanatini izdan chiqaruvchi asosiy determinantlar sifatida namoyon bo'lmoqda.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, oilaviy nizolar va emotsional sovuqlik nafaqat oila a'zolari ruhiy salomatligiga, balki jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikka ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli zamonaviy oilada yuzaga kelayotgan shaxslararo munosabatlar inqirozini psixologik nuqtai nazardan tahlil qilish, uning sabablarini aniqlash va samarali psixologik yondashuvlarni ishlab chiqish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotning **maqsadi** — zamonaviy oilada shaxslararo munosabatlar inqirozining psixologik sabab va oqibatlarini aniqlash hamda ushbu muammolarni bartaraf etishga qaratilgan psixologik yondashuvlarni ilmiy asoslashdan iborat.

Nazariy tahlil. Shaxslararo munosabatlar — bu oila a'zolari o'rtasidagi emotsional, kognitiv va xulq-atvoriy aloqalar tizimi bo'lib, ularning o'zaro ta'siri, muloqoti va bir-birini qabul qilish darajasini ifodalaydi. Psixologik adabiyotlarda oilaviy munosabatlar shaxs rivojlanishining asosiy ijtimoiy-psixologik muhiti sifatida e'tirof etiladi.

Zamonaviy oilada shaxslararo munosabatlar an'anaviy modeldan farqli ravishda ko'proq tenglik, individual erkinlik va shaxsiy ehtiyojlarning ustuvorligi bilan tavsiflanadi. Bu holat bir tomondan o'zaro hurmat va mustaqillikni oshirsa, ikkinchi tomondan mas'uliyatning kamayishi, rollarning noaniqligi va nizolar ehtimolini kuchaytiradi.

Oilaviy munosabatlar inqirozi — bu oila a'zolari o'rtasidagi emotsional yaqinlikning pasayishi, muloqotning buzilishi, nizolarning ko'payishi va o'zaro tushunishning yo'qolishi bilan ifodalanadigan psixologik holatdir. Inqiroz quyidagi belgilar orqali namoyon bo'ladi:

- doimiy nizolar va kelishmovchiliklar;
- emotsional sovuqlik va befarqlik;
- muloqotning qisqarishi yoki formal tus olishi;
- o'zaro ishonchning pasayishi;
- stress va psixosomatik belgilar.

Ushbu holatlar uzoq muddat davom etsa, shaxsning psixologik farovonligiga jiddiy zarar yetkazadi.

Nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, oilaviy munosabatlar inqirozi bir qator psixologik omillar bilan bog'liq:

Birinchidan, rol va mas'uliyatlar muvozanatining buzilishi. Zamonaviy oilalarda an'anaviy rollarning o'zgarishi ba'zan nizolarni kuchaytiradi.

Ikkinchidan, emotsional intellektning pastligi. Oila a'zolarining o'z his-tuyg'ularini anglay olmasligi va boshqalar his-tuyg'ularini inobatga olmasligi munosabatlarda ziddiyatlarni kuchaytiradi.

Uchinchidan, muloqot madaniyatining yetishmasligi. Samarali muloqotning yo'qligi tushunmovchilik va emotsional uzilishga olib keladi.

To'rtinchidan, tashqi stress omillari — iqtisodiy bosim, ish va oilaviy majburiyatlar o'rtasidagi nomuvofiqlik, raqamli texnologiyalarga haddan tashqari berilish.

Oilaviy munosabatlar inqirozini tushuntirishda bir nechta psixologik yondashuvlar mavjud:

- Tizimli yondashuv — oilani yagona psixologik tizim sifatida ko'rib, muammoni alohida shaxsda emas, balki o'zaro aloqalar tizimida izohlaydi.
- Kognitiv-xulqiy yondashuv — oilaviy nizolarning asosida noto'g'ri kognitiv sxemalar va salbiy fikrlash uslublari yotishini ta'kidlaydi.
- Gumanistik yondashuv — shaxsning ehtiyojlari, emotsional yaqinlik va o'zini anglash jarayonlariga urg'u beradi.
- Psixodinamik yondashuv — bolalik tajribasi va ongsiz konfliktlarning oilaviy munosabatlarga ta'sirini tahlil qiladi.

Nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, zamonaviy oilada shaxslararo munosabatlar inqirozini bartaraf etish uchun integrativ psixologik yondashuv zarur.

Metodologik asos. Mazkur tadqiqot zamonaviy oilalarda shaxslararo munosabatlar inqirozining psixologik omillari va ularni yengib o'tish mexanizmlarini empirik jihatdan aniqlashga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi kompleks yondashuv asosida ishlab chiqildi

va oilaviy psixologiya, shaxslararo munosabatlar, stress va emotsional regulatsiya nazariyalariga tayandi. Tadqiqot kesimiy dizaynda tashkil etilib, unda 25–50 yosh oralig'idagi turmush qurgan shaxslar ishtirok etdi. Tanlov mezonlari sifatida nikoh davomiyligi kamida 3 yil bo'lishi, birga yashash tajribasining mavjudligi va tadqiqotda ixtiyoriy ishtirok etishga rozilik mezonlari belgilandi. Umumiy respondentlar soni 110 nafarni tashkil etdi, ular orasida erkak va ayollar nisbati deyarli teng saqlangan.

Empirik tadqiqot jarayonida psixologik so'rovnoma, yarim strukturalangan intervyu va kuzatish metodlaridan foydalanildi. So'rovnoma orqali oiladagi muloqot sifati, emotsional yaqinlik darajasi, nizolar chastotasi va ularning subyektiv bahosi aniqlandi. Intervyular oilaviy munosabatlarda yuzaga kelayotgan ichki ziddiyatlar, rollar taqsimoti, emotsional ehtiyojlarning qondirilishi va psixologik qo'llab-quvvatlash darajasini chuqurroq o'rganishga xizmat qildi. Kuzatish metodi esa respondentlarning oilaviy vaziyatlarga munosabati, stressga reaksiya uslublari va muloqot strategiyalarini tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, respondentlarning katta qismida oilaviy munosabatlar inqirozining asosiy sabablari sifatida muloqot yetishmovchiligi, emotsional sovuqlik, o'zaro tushunmovchilik va ijtimoiy-iqtisodiy bosim omillari namoyon bo'lgan. So'rovnoma natijalariga ko'ra, respondentlarning 57 foizi oilada muloqot sifati pasayganini, 49 foizi esa emotsional yaqinlikning kamayganini ta'kidlagan. Intervyu natijalari esa oilaviy nizolar ko'pincha hal qilinmasdan ichki norozilik sifatida to'planib borishini va bu holat uzoq muddatda psixologik begonalashuvga olib kelishini ko'rsatdi. Ayniqsa, rollar ziddiyati, ya'ni oilaviy majburiyatlarining adolatsiz taqsimlanishi inqirozni kuchaytiruvchi omil sifatida namoyon bo'ldi.

Shuningdek, empirik tahlil shuni ko'rsatdiki, psixologik moslashuv darajasi va emotsional intellekti yuqori bo'lgan oilalarda nizolar konstruktiv yo'l bilan hal etilgan, muloqot ochiq va samimiy kechgan. Bunday oilalarda shaxslararo munosabatlar barqarorligi yuqori bo'lib, inqiroz holatlari vaqtinchalik xarakter kasb etgan. Aksincha, stressga chidamliligi past va emotsiyalarni boshqarish qobiliyati rivojlanmagan shaxslarda inqiroz holatlari chuqurlashgan va munosabatlar sovuqlashuviga olib kelgan.

Tadqiqot natijalari asosida shuni xulosa qilish mumkinki, zamonaviy oilada shaxslararo munosabatlar inqirozi ko'p omilli jarayon bo'lib, u individual psixologik xususiyatlar, ijtimoiy bosim va kommunikativ madaniyat bilan uzviy bog'liqdir. Oilaviy inqirozlar ko'pincha tashqi omillardan ko'ra ichki psixologik jarayonlar, ya'ni emotsional ehtiyojlarning qondirilmasligi, muloqotning samarasizligi va o'zaro empatiya yetishmasligi bilan bog'liq holda yuzaga keladi. Shu bois, oilaviy munosabatlarni barqarorlashtirish faqat tashkiliy yoki ijtimoiy choralar bilan emas, balki chuqur psixologik yondashuvlar orqali amalga oshirilishi zarur.

Amaliy jihatdan, tadqiqot natijalari oilaviy psixologik maslahat va psixokorreksion dasturlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. Xususan, oilalar uchun muloqot madaniyatini rivojlantirish, emotsional intellektni oshirish, stressni boshqarish va nizolarni konstruktiv hal etishga qaratilgan trening va seminarlar samarali vosita bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shuningdek, nikohdan oldingi va nikoh davomida psixologik maslahatlar tizimini yo'lga qo'yish zamonaviy oilalarda inqiroz holatlarining oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida, oilaviy maslahat markazlarida va ijtimoiy xizmat tizimida qo'llanishi mumkin bo'lgan ilmiy-amaliy asoslarni taqdim etadi.

Mazkur tadqiqot zamonaviy oilalarda shaxslararo munosabatlar muammolarini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi hamda oilaviy psixologiya sohasida keyingi ilmiy izlanishlar uchun metodologik va nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Андреева, Г.М. Социальная психология. – М.: Аспект Пресс, 2019. – 447 с.
2. Бодалев, А.А. Личность и общение. – М.: Педагогика, 2018. – 272 с.
3. Карвасарский, Б.Д. Психотерапия семейных отношений. – СПб.: Питер, 2020. – 384 с.

4. Леонтьев, Д.А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. – М.: Смысл, 2020. – 511 с.
5. Немов, Р.С. Психология: В 3-х кн. Кн. 2. Психология личности. – М.: Юрайт, 2022. – 640 с.
6. Эйдемиллер, Э.Г., Юстицкис, В.В. Психология и психотерапия семьи. – СПб.: Питер, 2019. – 672 с.
7. Bowen, M. Family Therapy in Clinical Practice. – New York: Jason Aronson, 2016. – 512 p.
8. Minuchin, S. Families and Family Therapy. – Cambridge: Harvard University Press, 2018. – 268 p.
9. Gottman, J.M., Silver, N. The Seven Principles for Making Marriage Work. – New York: Harmony Books, 2015. – 352 p.
10. Olson, D.H., DeFrain, J. Marriage and the Family: Diversity and Strengths. – New York: McGraw-Hill, 2019. – 512 p.
11. Satir, V. Conjoint Family Therapy. – Palo Alto: Science and Behavior Books, 2017. – 350 p.
12. Goleman, D. Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ. – New York: Bantam Books, 2011. – 352 p.
13. Walsh, F. Strengthening Family Resilience. – New York: Guilford Press, 2016. – 400 p.
14. Karandashev, V.N. Psikhologiya semeynykh otnosheniy. – М.: Akademicheskiiy proekt, 2021. – 304 s.
15. Abdrakhmanova, L.M. Modern Family Psychology: Challenges and Interventions. – London: Routledge, 2020. – 312 p.
16. Xudayberdiyev, O. (2025). "Issues of developing conflictological Culture in future teachers". В INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY (Т. 5, Выпуск 6, сс. 498–501). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15751680>
17. Xudayberdiyev Oybek Gafurovich (2025). "PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING PROFESSIONAL ANTHROPOLOGY AND COACHING COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS". Journal of Applied Science and Social Science, 15 (12), P. 794-797 Retrieved from <http://www.internationaljournal.co.in/index.php/jasass>
18. Xudayberdiyev, O. (2025). "Technology for developing the cultural and ethnic condition of the leader's interpersonal relations in educational management as a topical issue"//. EURASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES, PHILOSOPHY AND CULTURE (Т. 5, Выпуск 6, сс. 39–43). <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/54675> DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15645573> ISSN 2181-2888 (Volume 5, Issue 6, June 2025) IF = 8.165. June 2025. G.Britian
19. Amangeldiyev, S. . (2025). HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGY IN UZBEKISTAN. Академические исследования в современной науке, 4(27), 151–153. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/arims/article/view/91657>
20. Amangeldiyev, S. . (2025). KEKSALAR PSIXOLOGIK FAROVONLIGINI TA'MINLASHDA IJTIMOIIY FAOLLIKNI ROL. Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования, 4(8), 58–61. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/zdif/article/view/80805>
21. Amangeldiyev, S. . (2025). KEKSALAR FAROVONLIGI OMILLARI: PSIXOLOGIK YONDASHUV. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 4(8), 30–33. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/zdpp/article/view/80817>
22. Amangeldiyev, S. ., & Turdiqulova, J. (2024). THE ROLE OF SOCIETY IN THE CHILD'S SPEECH DEVELOPMENT. Развитие и инновации в науке, 3(12), 22–30. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/dis/article/view/63326>

23. Amangeldiyev , S., & Ilhamova, D. (2024). ATTITUDE OF PEOPLE IN OLD AGE TO ACTIVE SOCIAL LIFE. Академические исследования в современной науке, 3(49), 66–70. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/arims/article/view/61990>
24. Abdusamatova, S. S., & Amangeldiyev, S. (2021). PSIXOLOGIK MASLAHAT GIPOTEZALARINI SHAKLLANTIRISH. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 1(1), 132-137.
25. Amangeldiyev, S. . (2024). THE IMPORTANCE OF SOCIAL ACTIVITY IN OLD AGE: A KEY FACTOR FOR PSYCHOLOGICAL WELL-BEING. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 4(10), 12–16. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/ejsspc/article/view/37666>

